

KI ÁLLJA A CECHET? – A CÉH EREDETE ÉS FELÉPÍTÉSE

RIGÓ BALÁZS

JOG
történet

A HUN-REN-ELTE
Jogtörténeti Kutatócsoport
blogja

A SZERZŐ:

DR. RIGÓ BALÁZS

ADJUNKTUS

ELTE ÁJK RÓMAI JOGI ÉS
ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGTÖRTÉNETI
TANSZÉK

RIGO.BALAZS@AJK.ELTE.HU

2024. szeptember 2.

Társasági poharazgatás, mulatozás során felmerül, hogy végül „ki állja a cechet”, azaz ki fizeti a számlát. Ha mindenki a saját fogyasztását rendezi, akkor az angol nyelv alapján a holland módot követjük (*ti. let's do it Dutch*). Előfordul, hogy az italozők helyben összedobva, sőt, akár társaságként fellépve, a közös kiadások fedezésére előzetes befizetések révén, azaz pénzbeli alapból egyenlítik ki a számlát. A kocsmai, vendéglői számla (cech) a német nyelvből (Zeche) került a magyarba¹, míg ennek igei alakja a „zechen”, a mulat, társaságban izsik.

A „zeche, zech” bajor-osztrák jövevényszó ugyanakkor többek összefogását, közös cél érdekében való szövetkezést avagy ilyen gyűlés, összejövétel színhelyét jelenti.² Ebből a szóból származik a céh szavunk is, amely az azonos mesterséget űző iparosok és kereskedők érdekvédelmi szervezetét jelenti. A közös célból történő szövetkezés a céh keretében nemcsak a termelés, a minőségbiztosítás, a piacozás, az értékesítés,

hanem a vallás, a szociális gondoskodás és a városfalak védelmének ellátásában, örködéssben vagy a harci részvételben is megmutatkozott.³

A két eredeti német szó jelentése azonban a formai hasonlóság mellett tartalmában is összefügg. A legénnyé majd mesterré avatás során a jelölt ugyanis legénypohárt, majd mesterasztalt kellett, hogy adjon, ahol a befogadási szertartás része a céh tagjainak rendkívül alaposan szabályozott megvendégelése volt, amelynek során a számlát a befogadásra várónak kellett kiegyenlíteni. Másik esetben a céh tagjai közös lakomákon, ünnepségeken vettek részt, amikor a közös fogyasztást a céhládába befizetett díjakból rendezték. Mi volt ez az egész középkori Európán végig vonuló szervezet, amelyet céhnek hívunk?⁴

Mivel az eltérő mesterséget űző céhek azonos vagy majdnem azonos felépítéssel, szervezettel rendelkeztek, az adott tisztséget, pozíciót betöltő, feladatot ellátó személyek kötelezettségei is

meglehetősen azonosságot, szinte egyformaságot mutatnak. A továbbiakban ezt az általánosítást határozottan felvállalva, a győri céhekről készült könyvsorozat első két, elkészült kötete alapján mutatjuk be a céh szervezetét, tevékenységét és a céh tagjainak funkcióit.⁵

A céhmester általános kötelezettségei közé tartozott például, hogy bizonyos időközönként házába hívja a céh tagjait, tartsa rendben és viselje gondját a céhleveleknek és a céhládának, felügyelje a legények mesterré válásának folyamatát, védelmezze a céhet a kontárokkal szemben. Ellenőrizze továbbá a céhben folyó munkát, simítsa el a mesterek, legények és általában a céhtagok közötti ellentéteket, legyenek ezek akár adósságból, üzleti vitából származó anyagi, gazdasági avagy személyes természetűek, a kocsmai szóbeli sértéstől a fizikai bántalmazásig bezárólag.

Az inas- és legényévek két meghatározó jellegzetessége a tanulóidő, majd annak kitöltése után a vándorlás, amikor az inasnak más városba kellett mennie, hogy ott mélyítse tovább a mestersége fogásait. Az új városban való elhelyezkedést segítette az atyamester a vándorlegény és -inas fogadásával, elszállásolásával, élelmezésével megbízott személy, aki egyben hivatott volt a vándorlót alkalmasságáról kikérdezni és műhelybe elhelyezni. Az inasok munkarendjének szabályai tartalmazták a napi, azaz a napon belüli munkaidőt, általában a munkaidőkeretet, tehát, hogy milyen időszakban, időtartamban kellett a munkát végezni, mikor milyen feltételekkel lehetett elhagyni a mestert, az ún. búcsúhét szabályait, magát az ünnepnapokat, munkaszüneti napokat, stb.

A mesterré válás követelményei a céhprivilegiumok egyik sarkalatos részét képezik. A legény a mesterréválás és ezáltal a városi polgárjog megszerzése előtt a bírónak és a városi tanácsnak engedelmességet kellett, hogy fogadjon. Ezentúl a kitöltött tanulóidőt, az apró esztendőket tanulólevéllel vagy szóban eskü alatt, megfelelő származását pedig nemzetséglevéllel kellett igazolnia. A jogi biztosítékok után a mesterremek vagy remek elkészítése következett, amit általában részletekbe menően szabályoztak és értelemszerűen a legpontosabban tükrözte az adott mesterség fogásait. Így a mesterremek alapanyagának, kinézetének, méretének részletei, illetve a minőségbiztosítás követelményei kifejezetten csak az adott mesterségen belül hasonlíthatók össze. Az elkészítés egyéb körülményei, hogy például mennyi idő leteltével próbálkozhat újra a jelölt a sikertelen kísérletet követően, vagy miként ellenőrizték a remeket a látómesterek vagy látóemberek, avagy mennyi idő alatt, milyen napszakban kellett elkészítenie vagy bemutatnia a vizsgadarabot már mind-mind összehasonlíthatóak, ahogy a sikeres vizsga utáni mesterasztal, majd köszöntőpohár adása is összemérhető a különböző mesterségeket űző céheket illetően.

A céh kiváltságok írásba foglalása mellett legfontosabb érv az érdekvédelem, amely a belső verseny és a jogosulatlan előnyök megszüntetését, továbbá a minőségbiztosítást jelentette az olcsóbb, időnként rosszabb minőségű és a nem helyi mesterek által készített portékák árusításával és árusítóival, a kontárokkal szemben. A konkurencia letörése ezért a kiváltságlevelek másik sarkalatos része. Szabályozták többek között az áru- és alap- vagy nyersanyagbeszerzést és -felvásárlást, -feldolgozást, a céhen kívüli vagy belüli személyek igénybevételét, a legények és

inasok átcsábítását, a késedelmes vagy a szokásostól eltérő helyen történő vagy a céh tevékenységi körébe nem tartozó munkavégzést végül a portékák árusítását akár külső személyek, akár céhtagok végezték.

Úgy a céhprivilegiumok, mint a legény- és inasegyletek szabályzatai szankciókkal megerősített erkölcsi normákat is tartalmaztak. Ezek szigorúak voltak és részletesen megfogalmazták őket, továbbá nemcsak tiltást, hanem tevékenységre kötelezést is szép számmal találhatunk köztük. Tiltották az italozást, a céh- vagy a legénygyűlésen a kés vagy bármilyen fegyver viselését, a trágár beszédet, a házasságtörést. Megkövetelték a jámbor, istenfélő, ájtatos életet, szigorúan elősegítették, tulajdonképpen a mesterréválás szabályozása keretében kikényszerítették a házasságkötést.

Az erkölcsi normákhoz kapcsolódik a céhek vallásos tevékenysége. Ez a fenti ájtatos, jámbor, mértéktartó, szerény életvitel követelményei mellett az egyháznak nyújtott szolgáltatásokban – a céh körébe tartozó áru vagy tevékenység biztosítása – az elhunyt mesterek illő eltemetetésében, a végtisztesség megadásában, a körmeneteken való rész-vételben, a más felekezetbe lépés vagy az ünnepnapokon való munkavégzés tilalmában nyilvánultak meg.

A céh a tagjairól a létfenntartáshoz szükséges munka biztosításán, a verseny és a konkurencia kizárásán túlmenően bizonyos mértékű szociális hálójával is gondoskodott. A céh kötelező tevékenységi körébe tartozott az özvegyek és árvák gyámlolása, a betegek ápolása. Az újra házasodni nem képes, vagy azt nem akaró özvegyasszonyokat sem hagyták megélhetés nélkül, mivel vagy elhunyt férje, a mester jogán vihette tovább a céh férjére eső részét, a céh jogot, és/vagy fiatal segédet utaltak mellé, hogy a

fizikai munkát helyette végezni tudja. A beteg céhmester mellett kirendelt céhtagok virrasztottak, halál esetén pedig a céh saját költségén temettette el.

Látható, hogy a céhprivilegiumoknál a lehető legaprólékosabban igyekeztek szabályozni az adott mesterség működését, a céhtagok mindennapjait és kötelességeit miközben a belső versengést és a külső konkurenciát is ki akarták zárni. A céh a szabályzatok tartalma alapján korántsem csak ipartestületként, hanem a városi társadalom alapköveként is szolgált a szabályzatok megszövegezői és megerősítői számára, hogy egyszerre védje és őrizze értékeit és érdekeit – állapítják meg a szerzők. A vizsgált céhprivilegiumok továbbá kereteikben meg egyeztek egymással, mivel ugyanazon kihívások megoldására foglalták őket írásba.

A társadalom tagjai természetesen eltérő jogállapotúak, ugyanakkor éppen a céhtagok, főleg a mesterek a városi polgárok közé tartoznak, így habár a rendi társadalom tagjai, mégsem jobbágyok, se nem nemesek, prelátusok stb. A privilegiumaik mutatják eltérő jogállapotukat, ezért maga a céh intézménye az, ami miatt érdemben összehasonlíthatóak egymással. A városon belül a céh ugyanolyan korporatív, szigorú szabályokhoz és merev jogállapothoz kötött intézmény, mint a földesúr földjén a jobbágy-ság. A rendi társadalom jogi statikusságának megfelelően nem véletlen, hogy a céhek az 1848-as időleges rendezést követően, végleg csak 1872-ben szűntek meg, azaz ekkor nyert teret az iparszabadság.⁶

Hivatkozások:

¹ Benkő Loránd (főszerk.): A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1. A-GY Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967. 413. p.

² <https://uesz.nytud.hu/index.html?displaymode=web&searchmode=exact&searchstr=cech&hom=> (2024.08.26).

³ Cseri Máté: Megkeresztelt gazdaság: a középkori angol céhek vallási aspektusai, in: DÍKÉ: A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport Folyóirata, 2023/1., 143-154. p.

⁴ Rigó Balázs: Guild Support in Hungary (1307-1872). In: Hellwege, Phillip (szerk.): Professional Guilds and the History of Insurance : A Comparative Analysis. Duncker & Humblot, Berlin, 2020. 240-271. p.

⁵ Vajk Borbála – Bagi Zoltán Péter (szerk.): Győri céhes kiváltságlevelek a 16-18. századból I. kötet. A győri német varga, fazekas, süveggyártó és takács céhek kiváltságlevelei. Győr, 2021. és Bagi Zoltán Péter – Kiss Borbála (szerk.): Győri céhes kiváltságlevelek a 16-18. századból. II. kötet: A mészáros, a gombkötő és kötélverő céhek kiváltságlevelei, valamint a lakatos és puskaműves legények és inasok rendtartása. Győr, 2022.

⁶ A gondolatmenethez és a győri kötetek kritikájához lásd: Rigó Balázs: Kincsek a céhládák mélyéről – Győri céhes kiváltságlevelek a 16-18. századból I. in: ÚJKOR.HU - A VELÜNK ÉLŐ TÖRTÉNELEM. <https://ujkor.hu/content/kincsek-a-cehladak-melyerol-gyori-cehes-kivaltsaglevelek-a-16-18-szazadbol-i-recenzio> és uő: A gyakorlatról az erkölcsig – Győri céhes kiváltságlevelek a 16-18. századból II., in: ÚJKOR.HU - A VELÜNK ÉLŐ TÖRTÉNELEM. <https://ujkor.hu/content/a-gyakorlati-szuksegszerusegtol-a-munkaerkolcsig-gyori-cehes-kivaltsaglevelek-a-16-18-szazadbol> (2024)

Képek elérhetősége:

1. oldal: Céhláda. Forrás: <https://romer.hu/gyor-es-kornyekenek-helytorteneti-kiallitasa/> 2024. szeptember 1.

A cikkekben feltüntetett állítások a szerző saját véleményét képezik.

A blogon megjelent művek utánközlése csak a szerző és a szerkesztőbizottság engedélyével lehetséges. Ennek megszegése jogi felelősségrevonást eredményez.

Erre, a blogon megjelent írásra a következőképp lehet hivatkozni:

Rigó Balázs: Ki állja a cechet? – A céh eredete és felépítése. In: **JOG.történet**. A HUN-REN-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2024. szeptember 2. mtajogtortenet.elte.hu/blog/rigo-balazs-ceh